

مقدمه

گون‌ها به دلیل داشتن ویژگی‌هایی برای تثبیت شن‌های روان و جلوگیری از فرسایش خاک، استفاده دارویی و صنعتی (تولید کتیرا) و همچنین دارا بودن ارزش علوفه‌ای، بسیار حائز اهمیت هستند. تولید کتیرا از گون، این گیاه را در شمار گیاهان صنعتی قرار می‌دهد. میزان تولید هر یک از فراوده‌ها در کشور بسیار اهمیت دارد زیرا که صادرات آن، ایران را در ردیف اولین کشور تولیدکننده کتیرا قرار داده و همه ساله با فروش کتیرا به همراه سایر محصولات فرعی درآمد قابل توجهی نصیب کشور می‌گردد.

مشخصات گیاه‌شناسی گون

گون با نام علمی (*Astragalus gossypinus*) از خانواده (Leguminosae)، گیاهی یک ساله یا چندساله، علفی یا بوته‌ای یا نیمه درختچه‌ای و دارای تیغ یا فاقد آن، دارای ساقه مشخص یا فاقد آن هستند. این گیاه عموماً دارای برگ‌هایی مرکب از برگچه‌های متعدد و غالباً فرد هستند ولی در بین آن‌ها بندرت گیاهانی با برگ‌های ساده نیز یافت می‌شود. گل‌های آن‌ها به رنگ‌های صورتی، قرمز، آبی، بنفش، زرد و سفید، مجتمع به صورت گل آذین‌های مختلف خوشه یا سنبله است. بعضی از آن‌ها نیز دارای گل‌هایی واقع در محور ساقه هستند.

از تعداد زیادی از آن‌ها صمغ کتیرا استخراج می‌شود که از لحاظ اقتصادی بسیار اهمیت دارند زیرا کتیرا مورد مصرف دارویی و صنعتی فراوانی دارد. بعضی از این گیاهان به علت جذب ماده سلنیوم از خاک سمی باعث می‌شوند که با پی‌بردن به وجود سلنیوم در این گیاهان به وجود اورانیوم در محل رویش آن‌ها پی می‌برند.

در سلول‌های ساقه گون ابتدا کتیرا تولید می‌شود و پس از تجزیه این سلول‌ها و همچنین مواد پکتینی تیغه میانی سلول‌ها به تدریج مجاری یا کانال‌هایی به وجود می‌آید که محل تجمع کتیرا می‌باشد، گونه‌های مختلف به اندازه و اشکال و قطره‌ای گوناگون کانال تولید کتیرا تولید می‌کنند، در برش عرض ساقه گون مولد کتیرا تعداد زیادی حفرات ریز و درشت که حاوی کتیرا باشند به چشم می‌خورد، این مجاری در طول یقه و ساقه همواره تغییر جهت می‌دهد، گاهی از بخش مرکزی به بخش کناری و زمانی از ناحیه پیرامونی به بخش مرکزی حرکت می‌کند و از طرف دیگر این کانال‌ها توسط مجاری شعاعی باریک‌تری کاملاً به یکدیگر ارتباط دارند و به این شکل شبکه‌ای پیوسته از کانال‌های حاوی کتیرا در ساقه و یا یقه گیاه به وجود می‌آید. به لحاظ همین ساختمان ویژه روش تیغ‌زدن، متداول‌ترین شیوه استحصال کتیرا به حساب می‌آید. با نفوذ لبه تیز شفره

گون

PTMP/SK/R&D/A/ Milkvetch 01 /13062021

در درون بافت یقه گیاه به مجاری حاوی کتیرا می‌رسد و با خروج شفره از شیاره گیاه به سرعت، کتیرا ترشح می‌نماید. انجام عمل بهره‌برداری، هیچگونه تهدیدی برای مرگ و میر گیاه را فراهم نمی‌نماید.

جدول ۱- مشخصات گیاه‌شناسی گون

نام فارسی	گون کتیرا یا گون پنبه‌ای یا گون سفید، آستراگالوس
نام انگلیسی	Milkvetch
نام علمی	Astragalus gossypinus
خانواده	Leguminosae

شکل ۱- آشنایی با بوته، برگ، گل، صمغ (کتیرا) گیاه گون

گون

PTMP/SK/R&D/A/ Milkvetch 01 /13062021

کاشت

گون نوعی گیاه می‌باشد که در منطقه‌های خشک و کویری در کشور ما رشد می‌کند. این گیاه دارای مقاومت بالایی در برابر خشکی و شوری خاک می‌باشد. برای کاشت گون مناسب‌ترین زمان فصل پاییز می‌باشد، که میتوان با کاشت بذر گون در خاک اقدام به پرورش این گیاه نمود.

شکل ۲- مراتع تولید گون (کتیرا)

داشت

گون‌ها، جزو گیاهان خشکی پسند به شمار می‌روند که با رطوبت کم و نیاز آبی اندک به حیات خود ادامه می‌دهند. در بیابان‌های عریان از پوشش گیاهی، گونه‌های گون به راحتی رویش داشته و جوامع بزرگ و کوچکی را تشکیل می‌دهند. در بیابان‌های اطراف بیرجند و اطراف طبس با ۸۰ میلی‌متر بارندگی چند گونه گون به راحتی رشد و سازش یافته‌اند. در بیابان‌ها داغ فلات مرکزی یزد به کرمان، طبس به راور و قاینات که

دارای شرایط اکولوژیک خشن هستند و اطراف تربت حیدریه نیز چندین گونه از بخش‌های ویژه پراکنش دارند.

برداشت

کتیرا در نیمه دوم تابستان از گیاه ۲ ساله بهره‌برداری می‌شود، پس از تیغ‌زدن یقه گیاه، کتیرا به سرعت شروع به تراوش می‌کند و هم‌زمان با خروج از شیار آب خود را از دست داده و به تدریج سخت و سفت‌تر می‌شود، ترشح کتیرا از محل شیار تا ۲۰ روز ادامه دارد اما ۳-۴ روز پس از تیغ‌زدن نسبت به برداشت محصول اقدام می‌نمایند، این کتیرا که به چین اول یا محصول چین اول معروف است، بسیار مرغوب می‌باشد. کتیرایی که در هفته دوم یا ۹-۱۰ روز بعد از تیغ‌زدن برداشت می‌گردد، چین دوم و چنانچه بعد از ۱۴ روز برداشت گردد چین سوم و بعد از آن چین چهارم و گاهی پنجم و ششم هم خواهد داشت، بیشترین مقدار و مرغوب‌ترین محصول در چین اول و گاهی در چین دوم است و کمترین محصول و همچنین کتیرا نامرغوب در چین‌های آخر به دست می‌آید که ضمن بی‌شکلی، کدر و گاهی دارای لکه‌های قرمز رنگی است. در هنگام برداشت محصول، پس از گرفتن مفتول کتیرا بین دو انگشت آن را در جهت شیار تکان داده و برداشت می‌نمایند. ۳ تا ۵ روز پس از تیغ‌زدن باید نسبت به برداشت کتیرا اقدام نمود، عموماً سه چین به فاصله ۷-۱۰ روز میتوان کتیرا برداشت کرد.

شکل ۳- برداشت صمغ (کتیرا) گون

منبع

عماد، هدی؛ غیبی، فریبرز؛ رسولی، سید محسن؛ خانجانه‌زاده، رسول؛ محمدی جوزانی، سعید. (۱۳۹۱). گیاه دارویی - صنعتی کتیرا. تهران: پونه

تعاونی پترو تمدن مهام پارس

